

Stan, perspektywy i strategia rozwoju geografii społeczno-ekonomicznej w najbliższych 15 latach (do 2030 r.)

GŁOS W DYSKUSJI

Przemysław Śleszyński

Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN
Polskie Towarzystwo Geograficzne

„Stan, perspektywy i strategia rozwoju geografii społeczno-ekonomicznej w najbliższych 15 latach (do 2030 r.). Dyskusja międzypokoleniowa”

2 czerwca 2015 r. • Łódź • Wydział Nauk Geograficznych UŁ

ZAGADNIENIA

1. Diagnoza koncepcyjna, przedmiotowa i organizacyjna.
2. Prognoza na najbliższe dekady.
3. Działania zaradcze: o rzetelną strategię rozwoju polskiej geografii.

KRYTYKA KONCEPCYJNA

1. Jest jedna nauka – obejmująca całokształt działań ludzkich w celu poznania rzeczywistości, jej objaśnienia i znalezienia praktycznego wykorzystania.
2. Usilne udowadnianie jedności geografii jest szkodliwe dla jej rozwoju – nauka z założenia nie jest jednolita. Najbardziej szkodliwy jest błędnie interpretowany tzw. paradygmat przestrzenny, gdyż usprawiedliwia geografom zajmowanie się wszystkim.
3. Geografia społeczno-ekonomiczna jest częścią nauk społecznych (i w mniejszej mierze humanistycznych).
4. Geografia fizyczna jest częścią nauk przyrodniczych, w tym nauk o Ziemi.
5. Geografia jest nauką formalną – w sensie filozofii nauki, gdy zajmuje się przestrzenią („pangeografizm”).
6. Jest oczywiste, że związki geografii społeczno-ekonomicznej z innymi naukami społecznymi (socjologia, ekonomia, itd.) są silniejsze, niż z geografią fizyczną. I odwrotnie.
7. Nic nie stoi na przeszkodzie, aby powstawały kierunki badawcze i subdyscypliny z pogranicza różnych nauk, tak jak się to dzieje niemal we wszystkich dyscyplinach (biologia-cybernetyka, socjologia-prawo, fizyka-ekonomia).
8. Kierunki badawcze i subdyscypliny są spójne, jeśli opierają się na podobnej orientacji metodologicznej (trudno łączyć geografię humanistyczną z topologią, ale kierunek pozytywistyczny już jak najbardziej). Geograf humanistyczny „nie dogada się” z empirystą, ten ostatni tak, nawet gdy porusza się w gronie odległych dyscyplin (astronomia, biologia komórki, chemia).
9. W świetle powyższego dla rozwoju nauki ważniejsza jest orientacja metodologiczna, niż przedmiot badań.

DIAGNOZA ORGANIZACYJNA

1. Sytuacji polskiej geografii nie można rozpatrywać w oderwaniu od:
 - a) trendów globalnych w nauce (**destrukcyjny model neoliberalno-efektywnościowy**),
 - b) pozycji geografii na świecie i w Polsce wśród innych nauk, a także w społeczeństwie i gospodarce,
 - c) pozycji nauki w Polsce w jej systemie społeczno-gospodarczym (w tym w aspekcie priorytetów finansowania) oraz zmian systemowo-organizacyjnych po 1989 r. (model kariery naukowej, system oceny, sposób finansowania),
 - d) pozycji geografii wśród innych nauk w Polsce.

2. Na ten temat istnieje niezwykle obszerna i burzliwa dyskusja (również wypowiadałem się na ten temat publicznie – Śleszyński 2008, 2009, 2012, m.in. Forum Akademickie, Komitet Prognoz Polska 2000+ przy Prezydium PAN). Tylko 2 wymowne przykłady:
 - a) wydatki koncernu Siemens na R&D są większe, niż całkowite nakłady w Polsce na naukę, a budżet NASA jest 13 tys. razy większy, niż budżet Centrum Badań Kosmicznych PAN;
 - b) globalna firma Glaxo Smith Kline (farmaceutyki), mająca na świecie kilkadziesiąt wielkich laboratoriów (kilkanaście tys. pracowników), chwali się na stronach www polskiego oddziału, że zatrudnia w Poznaniu 34 laborantów i w ten sposób istotnie przyczynia się do rozwoju polskiej nauki... (!)

DIAGNOZA STANU POLSKIEJ GEOGRAFII

Mamy niezłe, krytyczne rozpoznanie stanu geografii:

1. Kilka większych opracowań na podstawie badań empirycznych, w tym ankietowych (Liszewski i in. 2008, Łoboda i in. 2009);
2. Szeroka dyskusja, w tym ostatnio na łamach „Przeglądu Geograficznego” i „Przestrzeni Społecznej” (Bański, Kozak, Lisowski, Plit, Rykiel, Wilczyński);
3. Około 10 analiz bibliometrycznych i naukometrycznych (Bajerski, Bański, Racki, Śleszyński).
4. Liczne spotkania okolicznościowe i metodologiczne (m.in. „bydgoskie” oraz w ramach PTG).

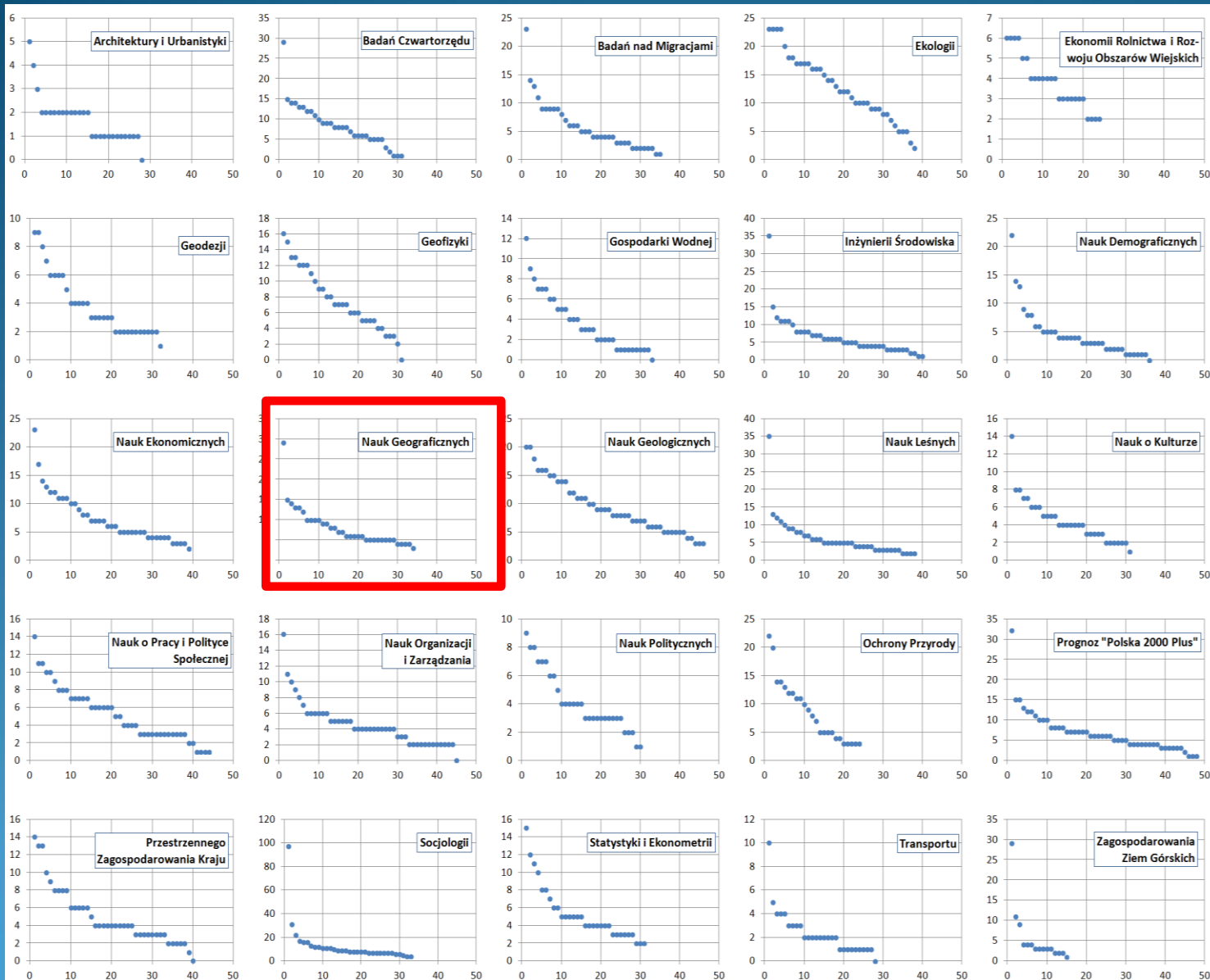
DIAGNOZA STANU POLSKIEJ GEOGRAFII

Wnioski z tych analiz i dyskusji są następujące:

1. Decentralizacja badań (w tym utracenie dominacji PAN), ale słaba współpraca, konkurencja badawcza i organizacyjna (czasami rywalizacja).
2. Duża, rosnąca liczba badań, ale ich rozproszenie tematyczne i przyczynkowość.
3. Niedostatek badań syntetycznych, przekrojowych, reprezentatywnych dla całego kraju i szerzej sformułowanego problemu.
4. Słabe oddziaływanie wzorców metodologicznych (a nieraz i błędna metodologia), eklektyczność.
5. Upadek tradycyjnych subdyscyplin i dziedzin na rzecz badań „ogólnych” (rozwój lokalny, regionalny).
6. Poza wyjątkami, słabe upowszechnianie wyników i oddziaływanie zewnętrzne, słabe oddziaływanie poszczególnych badań, ograniczone do kilkudziesięciu „ważniejszych” autorów.
7. Wciąż zbyt mała liczba doświadczonych badaczy w stosunku do innych dyscyplin (habilitacje).
8. Deprecjacja rzeczywistych osiągnięć przy uzyskiwaniu stopni na rzecz spełnienia wymogów formalnych, w tym zwłaszcza „pogoń” w zdobywaniu punktów (**destrukcyjna rola nowych ustaw „naukowych”, m.in. wprowadzenie oceny parametrycznej instytucji i rankingów czasopism opartych na nieporównywalnych dla różnych dyscyplin kryteriach**).
9. Duży entuzjazm, liczne inicjatywy, bogate życie naukowo-organizacyjne.

KILKA PRZYKŁADÓW

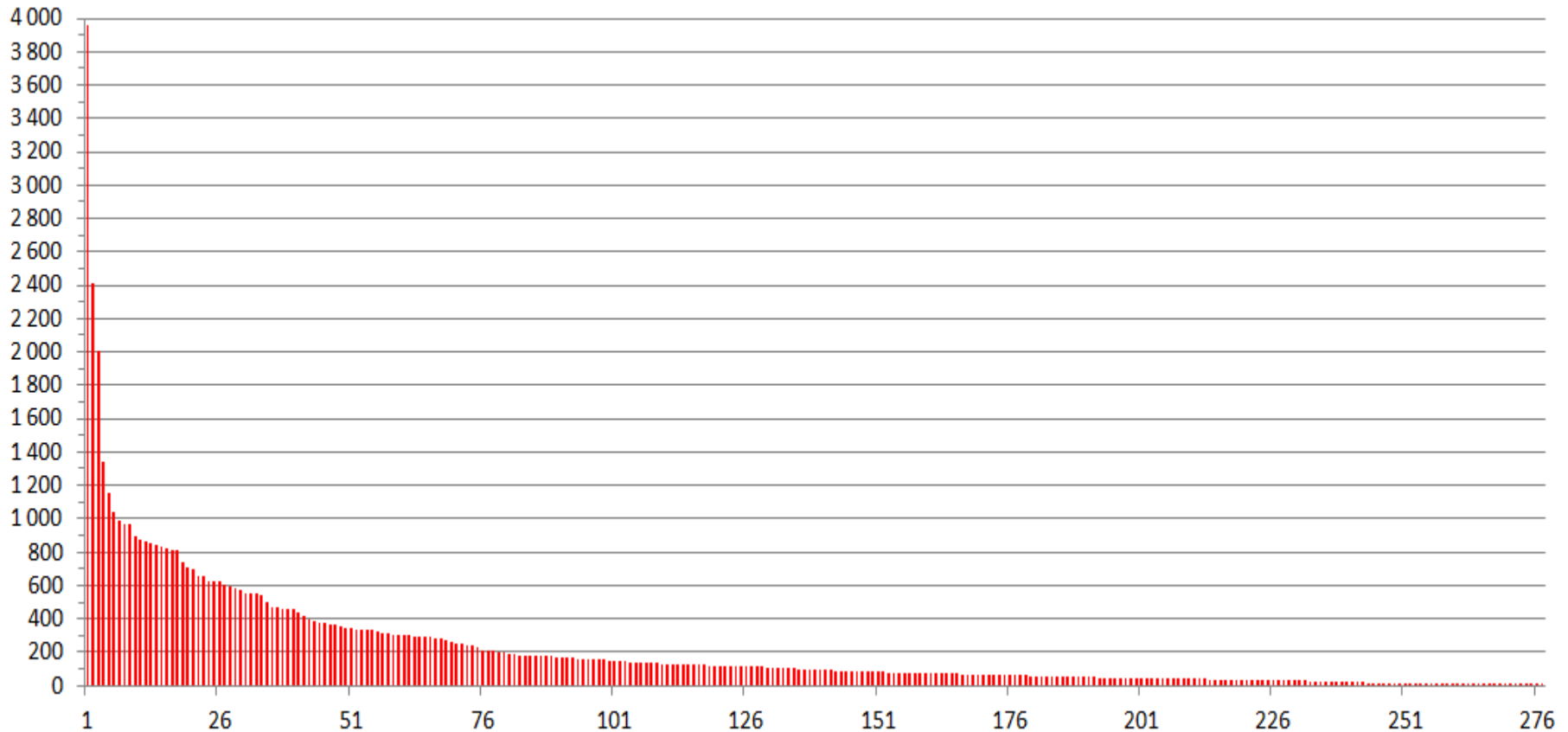
Indeks Hirscha członków „przestrzennych” komitetów naukowych PAN (PoP, 2012)

Źródło: Śleszyński P., 2014, Nie tylko ocena cytawalności i jakości badań. Zastosowanie indeksu Hirscha w analizie autorskiej i instytucjonalnej dyscyplin naukowych, Forum Akademickie, 2, s. 29-31.

KILKA PRZYKŁADÓW

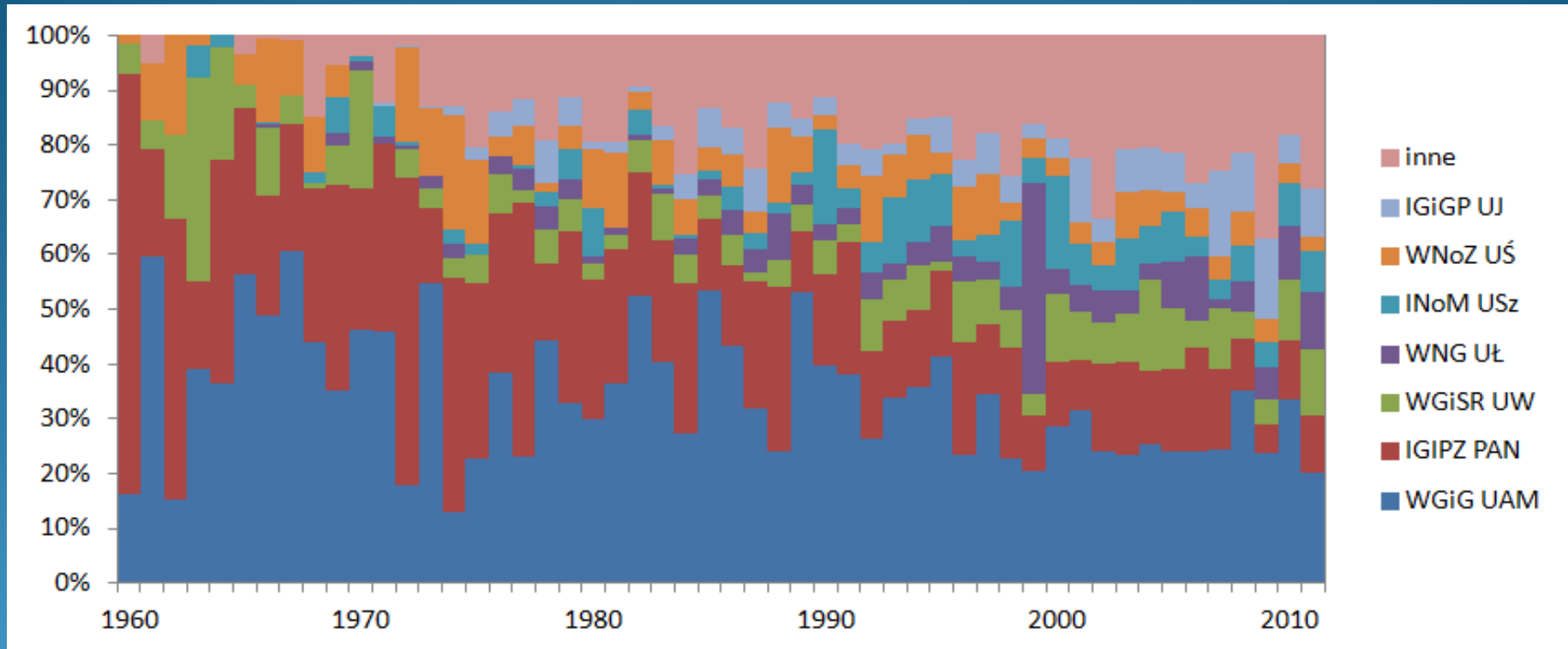
Silna koncentracja cytowań „samodzielnych” geografów na kilkudziesięciu osobach, słabe oddziaływanie większości (słaby dorobek?) (Publish or Perish, 2012)

Źródło: Śleszyński P., 2013, [Cytowania i oddziaływanie polskich ośrodków geograficznych według Google Scholar](#), Przegląd Geograficzny, 85, 4, s. 599-628.

KILKA PRZYKŁADÓW

Okresy opublikowania prac cytowanych do 2012 r. (Publish or Perish – zbiory głównie z lat 2000-2012) – trawienie dominacji IGiPZ PAN i częściowo UAM

Źródło: Śleszyński P., 2013, [Cytowania i oddziaływanie polskich ośrodków geograficznych według Google Scholar](#), *Przegląd Geograficzny*, 85, 4, s. 599-628.

KILKA PRZYKŁADÓW

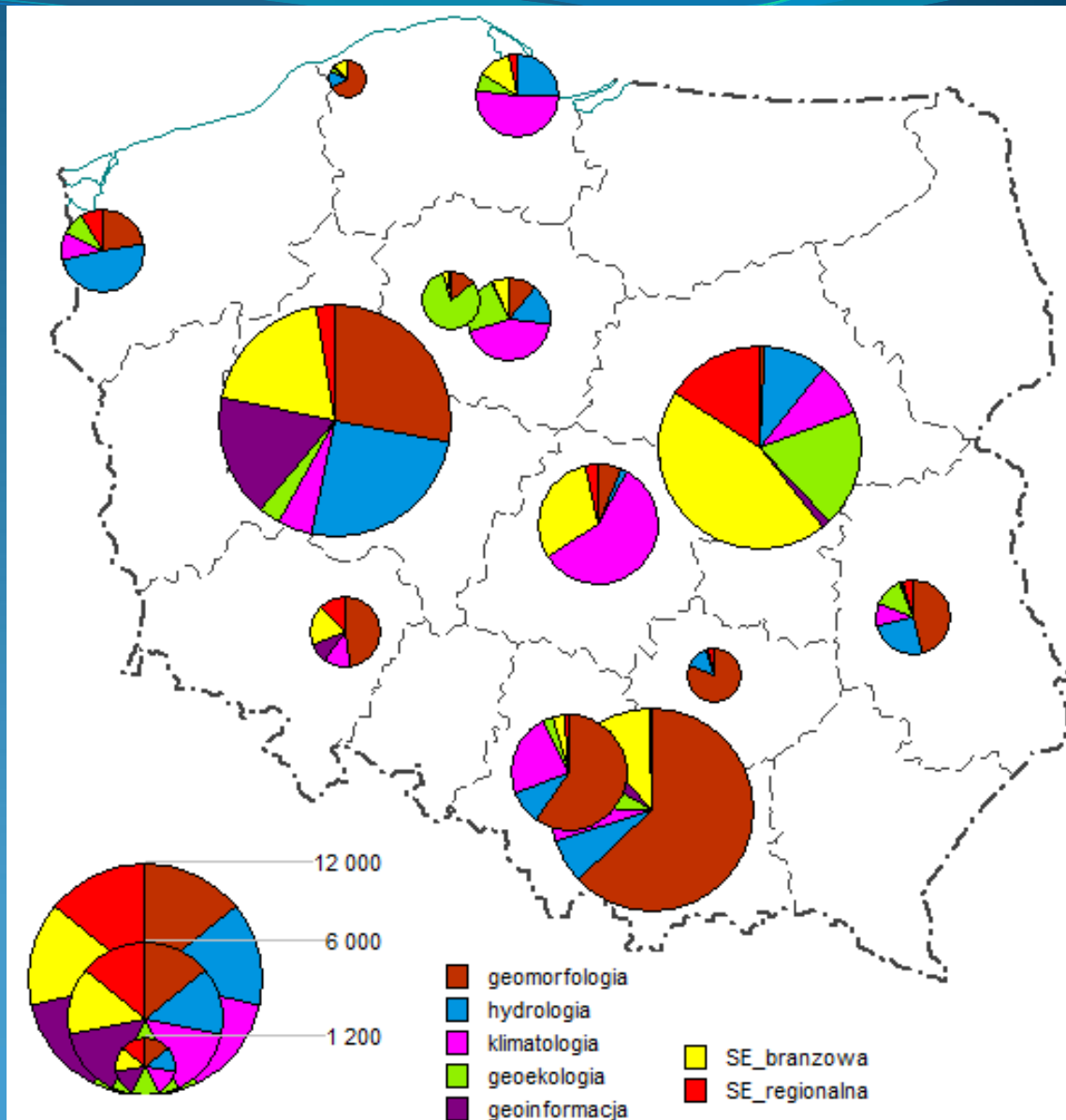
Łączna **liczba cytowań** prac powstałych według miast (stan w 2012, wg Publish or Perish)

Warszawa, Kraków – kilka jednostek

→ specjalizacja, np.:
Kraków, Poznań – geomorfologia (IGiPZ PAN, UAM)

Warszawa – geografia społ.-ekonomiczna (IGiPZ PAN)

Łódź - klimatologia

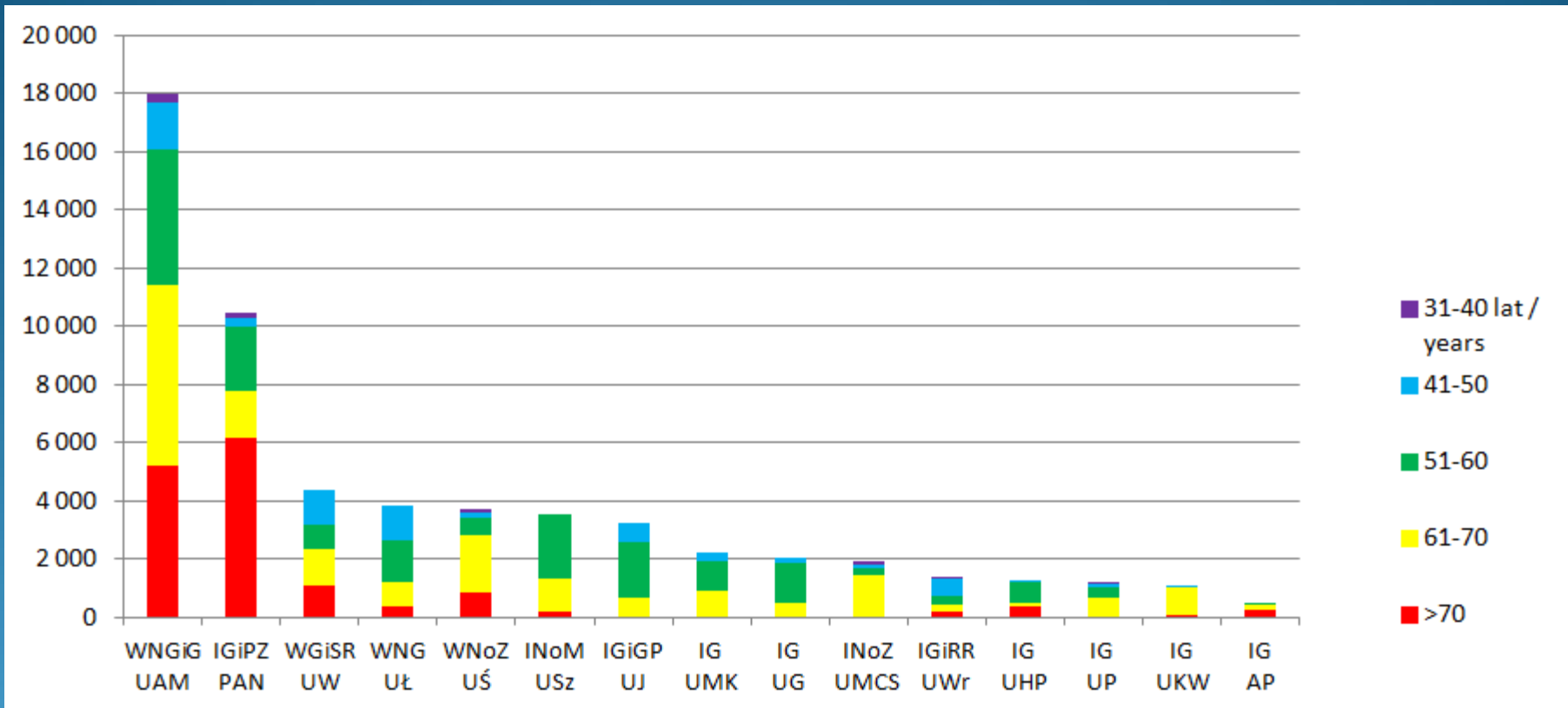

Źródło: Śleszyński P., 2013, Cytowania i oddziaływanie polskich ośrodków geograficznych według Google Scholar, Przegląd Geograficzny, 85, 4, s. 599-628.

KILKA PRZYKŁADÓW

Cytowania według wieku badaczy (2012, PoP)

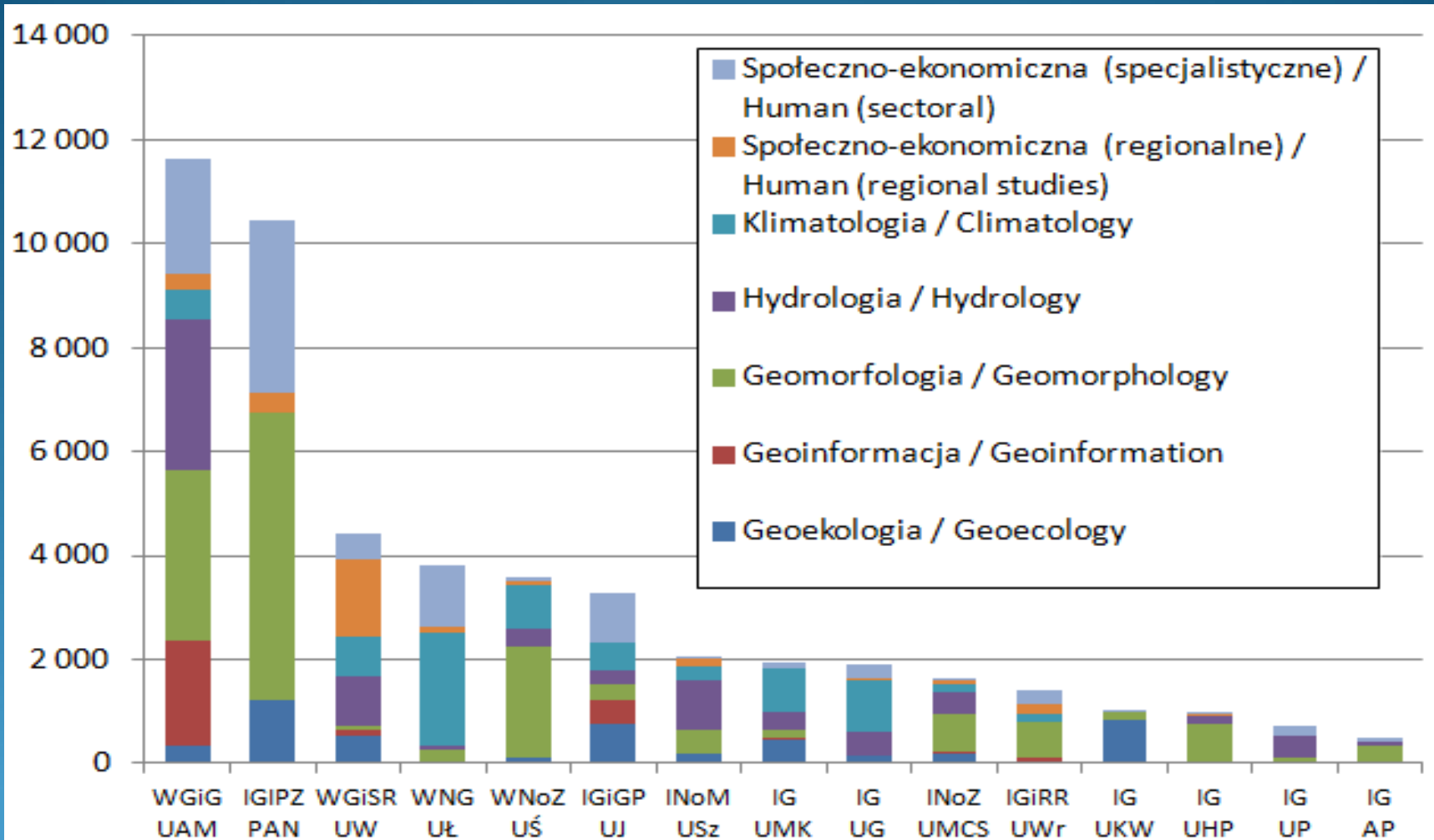
- silne oddziaływanie autorytetów naukowych IGiPZ PAN i UAM
- dobre oddziaływanie młodszych badaczy UAM, UW, UŁ, UJ, UW

Źródło: Śleszyński P., 2013, Cytowania i oddziaływanie polskich ośrodków geograficznych według Google Scholar, Przegląd Geograficzny, 85, 4, s. 599-628.

KILKA PRZYKŁADÓW

Cytowania według specjalności (2012, PoP)

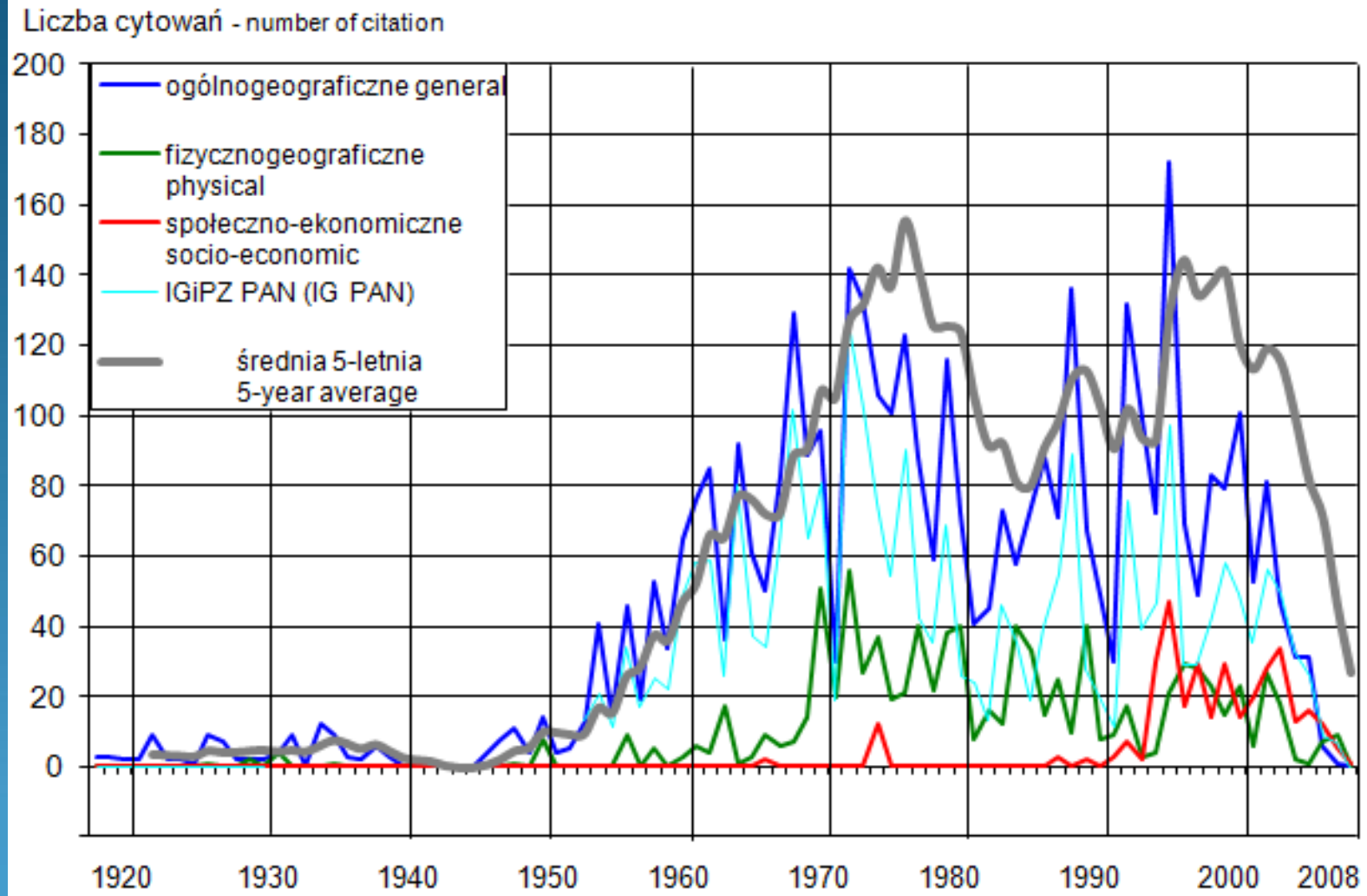

Źródło: Śleszyński P., 2013, [Cytowania i oddziaływanie polskich ośrodków geograficznych według Google Scholar](#), Przegląd Geograficzny, 85, 4, s. 599-628.

KILKA PRZYKŁADÓW

Cytowania polskich czasopism (2008, PoP)

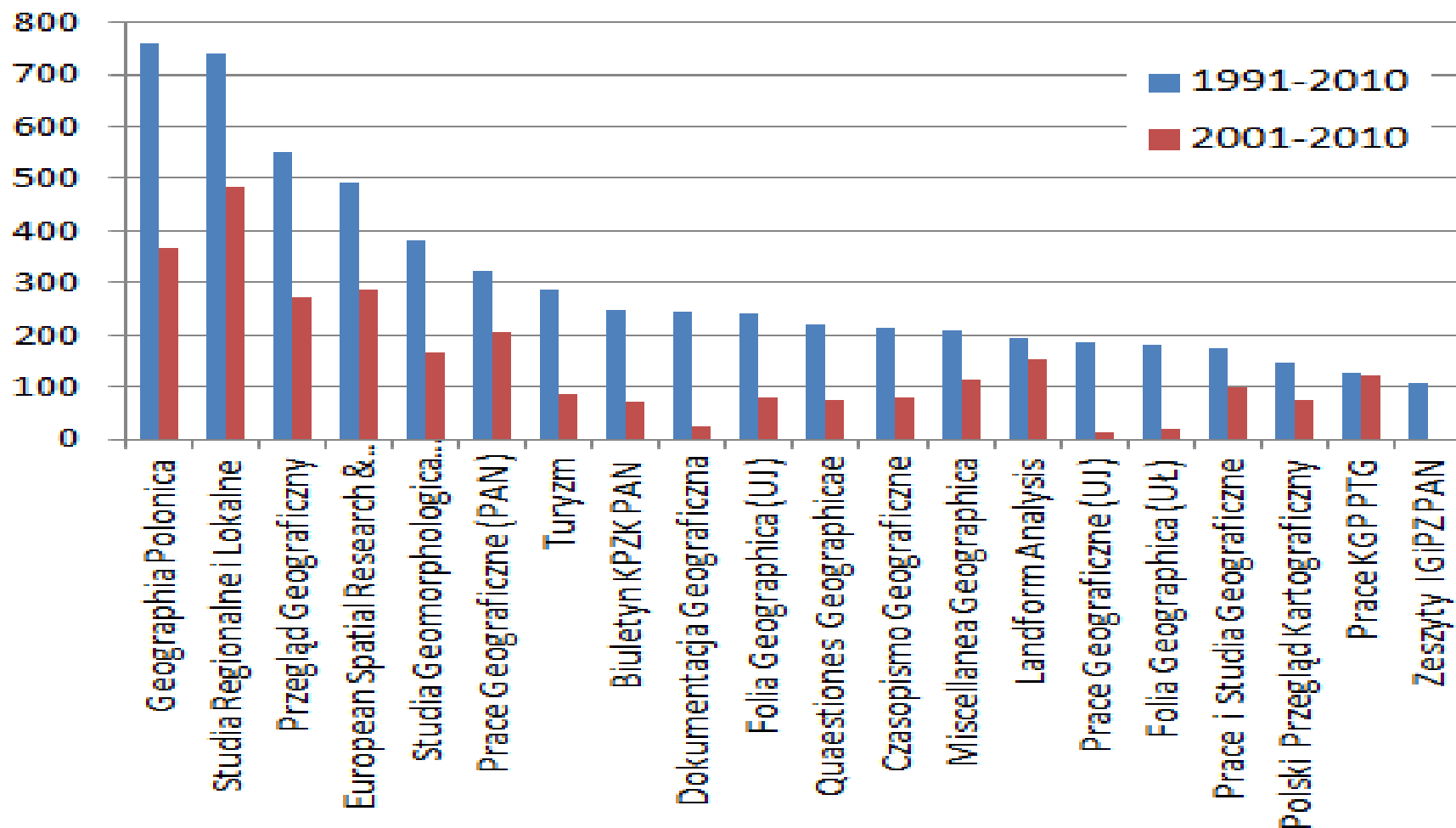
→ „Złote Dwieście” polskiej geografii (ok. 1960-1980)

Źródło: Śleszyński P., 2009, [*Pozycja polskich czasopism i serii geograficznych w świetle baz Google Scholar*](#), *Przegląd Geograficzny*, 81, 4, s. 551-578.

KILKA PRZYKŁADÓW

Cytowania według czasopism (2012, PoP)

Źródło: Śleszyński P., 2013, Cytowania polskich czasopism naukowych z zakresu geografii i studiów regionalnych po 1990 roku, Studia Regionalne i Lokalne, 3, s. 75-88

PROGNOZA I WYZWANIA

1. Podstawowym wyzwaniem w najbliższych latach dla nauki polskiej jest **przełamanie rosnącej peryferyzacji**.
2. Może to nastąpić jedynie w warunkach **zmiany paradygmatu rozwoju społeczno-gospodarczego z imitacyjnego** (podporządkowanego gospodarkom, a nawet interesom innych państw i koncernów międzynarodowych) **na rzecz autonomicznego** (polityka państwa stwarzająca warunki rozwoju dla kapitału ludzkiego – zamiast „drenażu mózgów”: np. reindustrializacja, rozwój endogeniczny) (Śleszyński 2009/ Komitet Prognoz Polska 2000+ PAN).

STRATEGIA: OBRONNA CZY OFENSYWNA?

1. Strategia rozwoju polskiej geografii powinna być:
 - generalnie defensywna w obecnych warunkach
 - ofensywna w najlepiej rozwiniętych kierunkach/branżach (potrzebna uczciwa identyfikacja)
 - ofensywna w warunkach zmiany polityczno-gospodarczej.

Strategia defensywna – skupienie się na własnych zaletach, krytyka słabości konkurencji, unikanie ryzyka w działaniu

Strategia ofensywna – umocnienie pozycji, nawiązanie skutecznej konkurencji, pozyskanie nowych „rynków” (studenci, projekty, instytucje)

KLUCZOWE WYZWANIA – STRATEGIA DEFENSYWNA

1. Koncentracja badań na wybranych zagadnieniach (nie da się robić wszystkiego przez wszystkich) – potrzebna rzetelna i uczciwa diagnoza dokonań i możliwości rozwoju. Powinna być przeprowadzona przez KNG PAN wraz z Sekcjami Problemowymi PTG.
2. Porzucenie konkurencji na rzecz współpracy (niedostateczna w tym zakresie rola KNG PAN i PTG). Korzyści synergii.
3. Specjalizacja kierunków badawczych w ośrodkach.
4. Zwiększenie oddziaływania (repozytoria cyfrowe, polityka wydawnicza).
5. Wyższe standardy recenzowania, większe 'sito' publikacyjne.
6. Dbłość o historię i dokonania, szanowanie osiągnięć poprzedników.
7. Silniejsze związanie z praktyką, niedoceniana rola opiniotwórcza, w tym medialna (np. silny głos – list otwarty w zakresie udostępniania danych GUS, wiarygodności ostatniego spisu powszechnego, itd.).

Kto ma to robić? KNG PAN, PTG, inne stowarzyszenia branżowe.

INTEGRACJA I JAKOŚĆ BADAŃ NAUKOWYCH

- ➔ **Polityka i strategia wydawnicza**, w tym zwłaszcza zadbanie o ‘wysokie lokowanie’ najlepszych/najciekawszych wyników badań. Kwestia wsparcia ogólnopolskich czasopism – w chwili obecnej jest zbyt duże rozproszenie wysiłków wydawniczych, a geografowie wskutek niepotrzebnej konkurencji nie mogą „umieścić” czasopisma międzynarodowego na JCR.
- ➔ Propozycja: wsparcie na rynku międzynarodowym (najlepsze materiały, cytowania w kontekście starań o listę JCR) najbardziej rozpoznawalnego i najlepiej cytowanego czasopisma (Geographia Polonica), co pomoże też znaleźć się na tej liście następnym polskim tytułom. Geographia Polonica – także przedruki najlepszych prac w języku polskim, nawet archiwalnych.
- ➔ Propozycja: wsparcie na rynku krajowym (przesyłanie najlepszych materiałów) do najbardziej rozpoznawalnych i najlepiej cytowanych czasopism (Przegląd Geograficzny, Czasopismo Geograficzne).

INTEGRACJA I JAKOŚĆ BADAŃ NAUKOWYCH

Polityka i strategia konferencyjna (główny cel konferencji: dyskusja nad wynikami i metodologią, a nie „zapewnienie” punktów parametrycznych). Wybór optymalnej formuły (regionalno-instytucjonalnej ze względów logistycznych, czy przedmiotowo-problemowej ze względów naukowych). Problem selekcji prezentowania i omawiania danych.

→ Propozycja: przywrócenie roli corocznych Zjazdów PTG i komisji problemowych, uczciwa selekcja nadsyłanych wystąpień, obowiązkowe zamieszczanie prezentacji w internecie, obowiązkowe podawanie źródeł/literatury w prezentacjach.

DUŻE, DŁUGOLETNIĘ, OGÓLNOPOLSKIE I WIELOOŚRODKOWE PROJEKTY BADAWCZE

Sformułowanie i próby pozyskania dużych projektów badawczych, ukierunkowanych na kluczowe, także w sensie praktycznym (geografia stosowana), współczesne oraz spodziewane procesy społeczno-ekonomiczne w Polsce:

- ➔ procesy żywiołowej suburbanizacji (Komisja Geografii Osadnictwa i Ludności PTG),
- ➔ depopulacja i procesy starzenia się ludności,
- ➔ reindustrializacja i lokalizacja działalności gospodarczej,
- ➔ optymalizacja zagospodarowania przestrzennego i poprawa jakości życia.
- ➔ Narodowy Atlas Polski na stulecie odzyskania niepodległości (1918-2018, zgłosiłem to jeszcze w 2011 r.)

Cel: syntezy w postaci dużych, wyczerpujących poznawczo i 'wzorcowych' metodologicznie opracowań monograficznych.

- ➔ ogólnopolska lista tematów prac doktorskich do realizacji („giełda pomysłów”) – aktualnie prace doktorskie są coraz bardziej przyczynkarskie.

TRADYCJA I PAMIĘĆ – POLITYKA HISTORYCZNA

Wirtualne Archiwum Geograficzne - idea gromadzenia, porządkowania, digitalizacji cyfrowej i wirtualnego (internetowego) udostępniania różnego rodzaju **pamiątek, związanych z badaniami i badaczami** (listy, medale, zdjęcia, nagrania audio i wideo itd.).
Propozycja zgłoszona i mogąca być koordynowana przez PTG, wymaga znalezienia środków (programy operacyjne?).

Kontekst – zbliżające się **stulecie Polskiego Towarzystwa Geograficznego (1918-2018)**, okazją do nagłośnienia geografii głównie na rynku polskim, pokazania dorobku, itd.

Dziękuję za uwagę

dr hab. prof. PAN Przemysław Śleszyński
Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN
ul. Twarda 51/55, 00-818 Warszawa
tel. (22) 6978824, 6978822
e-mail: psleszyn@twarda.pan.pl
